

11. Железняков А. И. Криминалистическая экспертиза : [курс лекцій] / Железняков А.И., Ручкин В. А., Чулков И. А. – Вып. 2. – Волгоград : ВЮИ МВД России, 1996. – 236 с.
12. Стальмахов А. В. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза : учеб. / Стальмахов А. В., Сумарока А. М., Егоров А. Г. и др. – Саратов : СЮИ МВД России. 1998. – 176 с.
13. Плещачевский В. М. Оружие в криминалистике. Понятие и классификация / В. М. Плещачевский. – М. : ООО “НИПКЦ Восход”, 1999. – 384 с.
14. Бирюков В. В. Криминалистическое оружиеведение : [учеб. пособ.] / В. В. Бирюков. – Луганск : Резников В.С. – 2013. – 256 с.
15. Криминалистика : учеб. [под ред. Е.П. Ищенко]. – М. : Юристь, 2000. – 751с.
16. Криміналістична техніка : навч. посіб. [за ред. А.В. Кофанова]. – Кн. 2. – Ч. 2. – К. : Кий, 2009. – 416 с.
17. Крылов И.Ф. Криминалистика [под ред. И.Ф. Крылова] Ленинград: ЛГУ, 1976. – С. 184–194.
18. Латышов И.В. Теоретические и методические основы криминалистического исследования огнестрельного оружия заводской сборки (на основе исследования 5,45 мм автомата Калашникова). // Дисс. канд. юрид. наук, Волгоград. 1997. – С. 98–99.
19. Тихонов Е.Н. Судебно-баллистическая экспертиза : учеб. пособ. / Е.Н. Тихонов. – Барнаул. – 1991. – С. 16.
20. Potrykus C. Grundzüge des Waffenrecht. “Die Polizei”, 1964, Nr. 8, s. 241–245.
21. Комаринец Б.М. Криминалистическое отождествление огнестрельного оружия по стреляным гильзам / Б.М. Комаринец. – М. : НИИК ГУММ МВД СССР. – 1955. – С. 65.

УДК 351.746.2:343.851:343.326

М.Г. Рижов

**МАТЕРІАЛЬНІ ТА ФОРМАЛЬНІ ПІДСТАВИ
ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ
ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ**

У статті розглянуто сучасні підходи до визначення підстав здійснення оперативно - розшукових заходів, проаналізовано існуючі норми законодавства та стан відомчої нормативної бази у цій сфері, визначено правові проблеми формування підстав здійснення оперативно-розшукових заходів, запропоновано напрями вдосконалення правового регулювання використання оперативно-розшукових заходів та визначено зміст матеріальної та формальної підстав залежно від виду заходів.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшукові заходи, матеріальні та формальні підстави, оперативний пошук, ухвала слідчого судді, система оперативно-розшукових заходів.*

В статье рассмотрены современные подходы к определению оснований осуществления оперативно - розыскных мероприятий, проанализированы

нормы законодательства и состояние ведомственной нормативной базы в этой сфере, определены правовые проблемы формирования оснований осуществления оперативно-разыскных мероприятий, предложены направления усовершенствования правового регулирования использования оперативно-разыскных мероприятий, определено содержание материального и формального оснований в зависимости от вида мероприятий.

Ключевые слова: *оперативно-разыскная деятельность, оперативно-разыскные мероприятия, материальные и формальные основания, оперативный поиск постановление следственного судьи, система оперативно-разыскных мероприятий.*

In the articles considered modern going near determination of grounds of realization operatively-search measures, it is analysed existing norms of legislation and state of department normative base in this sphere, the legal problems of forming of grounds are certain realizations of operatively-search measures, certain directions of improvement of the legal adjusting of the use and given maintenance of material and formal grounds depending on the type of measures.

Key words: *operatively-search activity, operatively-search measures; material and formal grounds, operative search, decision of investigation judge, system of operatively-search measures.*

Постановка проблеми. Аналіз чинного законодавства, відомчої нормативної бази правоохоронних органів, практики здійснення ОРЗ та наукові надбання дозволяють визначити існуючі теоретико-прикладні проблеми, пов'язані з підставами здійснення ОРЗ шлюдо протидії злочинності:

Правові:

- у чинних законодавчих актах відсутнє визначення, не наданий вичерпний перелік та класифікація оперативно – розшукових заходів;
- у нормативних актах різних правоохоронних відомств надається різний перелік ОРЗ, який суперечить правам оперативних підрозділів, наданих у статті 8. Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”;
- чітко не визначені формальні та матеріальні підстави та умови проведення різних видів ОРЗ;
- не визначено, які ОРЗ потребують дозволу або відомчого чи іншого санкціонування, а які ні.

Теоретичні:

- серед науковців відсутній єдиний погляд на сутність, зміст та співвідношення таких науково-прикладних категорій, як оперативно-розшукові методи, дії, заходи операції та негласні слідчі дії;
- прогалини в теоретичному обґрунтуванні правової природи, юридичних наслідків, правовідносин, що виникають під час здійснення ОРЗ та інших обов'язкових та факультативних їх ознак;
- не розроблена науково-обґрунтована структура ОРЗ з поділом на функціональні (обов'язкові) та факультативні елементи;

– відсутня єдина думка на об'єкти, предмети та суб'єкти окремих ОРЗ.

Як наслідок – відсутня науково обґрунтована система підстав здійснення різних видів ОРЗ [1–3].

Стан дослідження проблеми. У межах досліджень із теоретико-прикладних проблем ОРД розроблені загальні основи здійснення оперативно-розшукових заходів у працях К.В. Антонова, В.Г. Боброва, В.Я. Горбачевського, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, В.В. Дюкова, В.І. Єлинського, О.Ф. Єфремова, В.П. Захарова, Н.С. Желєзняка, С.І. Захарцева, І.А. Климова, І.П. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, В.В. Крутова, О.Г. Лекаря, В.А. Некрасова, Д.Й. Никифорчука, В.Н. Омеліна, В.Л. Ортинського, Ю.Ю. Орлова, М.А. Погорєцького, Д.В. Рівмана, Ю.Ф. Кваші, М.Б. Саакяна, І.В. Сервецького, К.В. Суркова, О.П. Снігерьова, А.Є. Чечегіна, І.Р. Шинкаренка, А.Ю. Шуміловсифікація та ін.

Після прийняття новітнього КПК та запровадження інституту негласних слідчих дій здійснена низка публікацій В.В. Варавою, М.П. Водько, В.О. Глушковим А.В. Мовчаном, Д.Й. Никифорчуком, М.А. Погорєцьким, Б.Г. Розовським, Є.Д. Скулішом, М.Ю. Черковим, І.Р. Шинкаренком, М.Є. Шумилою, у яких наводилися думки щодо позитивних та негативних рис закону й можливих напрямів його вдосконалення та законодавства у сфері ОРД [4–12].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретико-правового змісту підстав здійснення оперативно-розшукових заходів та їх законодавчого закріплення.

Виклад основного матеріалу. Означеною статтею ми продовжуємо цикл наукових публікацій щодо теоретичних та правових засад використання оперативно-розшукових заходів під час ОРД.

У сучасній науковій літературі з проблем теорії ОРД професорами О.Ф. Долженковим, Г.О. Душейком, Ю.Ю. Орловим, В.Л. Ортинським, І.Ф. Хараберюшом, І.Р. Шинкаренком та іншими розроблено загальні основи класифікації підстав здійснення ОРД [2;13;14]. Означені праці в основному були здійснені на ґрунті законодавства чинного до липня 2012 р. та не враховували класифікації оперативно-розшукових заходів. Таким чином, необхідно уточнити зміст підстав та їх особливості залежно від конкретних видів ОРЗ.

Це особливо важливо в умовах набуття чинності новітнього КПК, згідно з яким до статті 6. “Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності” внесені зміни, відповідно до яких підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності визначаються:

“1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

– злочини, що готуються;

- осіб, які готують вчинення злочину;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- осіб безвісно відсутніх;
- розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;
- реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності". [15].

Фактично йдеться про матеріальні підстави використання ОРЗ, а саме: наявність інформації про ознаки підготовки до злочинної діяльності.

У тій же частині згідно зі змінами до чинного оперативнорозшукового законодавства введена ч. 3 статті 3 Закону України "Про оперативнорозшукову діяльність", яка визначає, що негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором. Ці заходи застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо [15].

Це визначає, що передумовою здійснення означених ОРЗ є отримання ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором. Назване відноситься до формальних підстав. Окрім того, необхідно оформити завдання на окремі види означених заходів. Водночас не завжди потрібна наявність перерахованих матеріальних та формальних підстав.

Їх наявність визначається конкретним видом заходу, що здійснюється. У наших попередніх публікаціях було запропоновано таку класифікацію ОРЗ за рівнем їх санкціонування:

Оперативно-розшукові заходи, що не потребують санкціонування:

- 1) оперативне опитування осіб;
- 2) оперативний огляд житла та інших приміщень, ділянок місцевості та транспортних засобів, а також інших об'єктів;
- 3) особистий пошук.

Оперативно-розшукові заходи відомчого санкціонування:

- 1) негласне встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (радіомоніторинг об'єктів);
- 2) контрольна та оперативна закупівля;
- 3) контрольоване постачання;
- 4) впровадження в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу;
- 5) оперативна установка;
- 6) візуальне спостереження;
- 7) розвідувальний пошук підрозділів оперативної служби.

Оперативно-розшукові заходи судового санкціонування:

- 1) зняття інформації з технічних каналів зв'язку;
- 2) контроль поштових, телеграфних та інших відправлень;
- 3) прослуховування телефонних розмов;
- 4) негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи;
- 5) акустичний контроль [16].

Запропонована класифікація була надана до набуття чинності нового КПК та змін до чинного Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Відповідно до означених законодавчих актів оперативно-розшукові заходи можна поділити на ті, що здійснюються:

- на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника органу, відповідного оперативного підрозділу або його заступника, уповноваженого на здійснення оперативно-розшукової діяльності, погодженого з прокурором (негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних систем, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу);

- за рішенням керівника органу, оперативного підрозділу або його заступника, уповноваженого на здійснення оперативно-розшукової діяльності, з повідомленням про прийняте рішення прокурора (відповідно до ч. 1 ст. 8 - опитувати осіб за їх згодою (оперативне опитування), використовувати їх добровільну допомогу; відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується (гласний та зашифрований оперативний огляд); Відповідно до наказів МВС, що набули чинності з 2 лютого 2013 р. - візуальне спостереження за річчю або місцем; організація перевірок фінансово-господарської діяльності підпри-

ємств; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; виготовлення та використання несправжніх (імітаційних) засобів).

Згідно з вимогами КПК та означеної інструкції виключно прокурор приймає рішення про проведення оперативно-розшукових заходів із контрольованої поставки і контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів і речовин. Таким чином, з'являється новітня група ОРЗ, що здійснюється виключно за рішенням прокурору згідно з положеннями статті 271 КПК України в порядку, визначеному законодавством України. [15; 17418].

Відповідно до Інструкції про організацію роботи за оперативно-розшуковими справами та справами контрольного провадження оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України, що набула чинності у лютому 2013 року, запроваджено ще одну групу заходів, що здійснюються під час оперативного (ініціативного) пошуку.

Згідно з цією Інструкцією проведення оперативного (ініціативного) пошуку не потребує отримання спеціального дозволу або погодження. До заходів оперативного (ініціативного) пошуку Інструкція відносить:

1. Інформаційно-аналітичне прогнозування
2. Розвідувальне опитування (п.1, ст.8-опитування)
3. Легендована оренда житла або іншого володіння особи
4. Профілактично-пошуковий захід
5. Оперативна установка
6. Оперативне маркування предметів та речовин
7. Оперативне ототожнення осіб, предметів та речовин
8. Особистий пошук та оперативний огляд місця
9. Отримання довідково-аналітичної інформації
10. Радіотехнічна розвідка
11. Поліграфне опитування
12. Створення пасток (квартир, офісів, автомобілів).

Матеріальними підставами для здійснення наведених заходів у межах оперативного пошуку, згідно з новітньою нормативною базою є:

- аналітично-статистичні дані, що вказують на погіршення стану оперативної обстановки на території або об'єкті обслуговування оперативного підрозділу органу внутрішніх справ;
- повідомлення чергового органу внутрішніх справ про вчинення на території або об'єкті обслуговування особливо тяжкого злочину, іншого злочину, який може викликати негативний громадський резонанс;
- виконання профілактичних заходів;
- організація в місцях масового перебування громадян заходів суспільно-політичного, культурного, спортивного або іншого характеру;

- наявність первинної оперативної інформації про певних осіб чи події, що потребує додаткової перевірки до заведення ОРС;
- необхідність вжиття заходів щодо перевірки отриманих даних, підготовки та проведення ОРЗ у межах заведеної ОРС або КНС;
- перевірка особи, з якою встановлено негласне співробітництво та яку планується залучити до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

До формальної підстави означених заходів також слід віднести відповідним чином оформлене завдання (оперативна установка), мотивований рапорт (профілактично-пошуковий захід, радіотехнічна розвідка).

Як убачається, прослідковується суперечності з відповідними статтями ЗУ "ПроОРД". У зв'язку з чим пропонуємо внести зміни до чинного закону про ОРД щодо регламентації стадії оперативного пошуку та перевірки оперативної інформації.

Висновки. Таким чином, плануючи здійснення оперативно-розшукових заходів, оперативні працівники повинні враховувати, що означені заходи мають проводитися за наявності матеріальних і формальних підстав.

Матеріальною підставою для здійснення таких заходів є наявна необхідність проведення оперативно-розшукових та розвідувально-пошукових заходів, під якою треба розуміти не абияку оперативну необхідність, а неможливість або крайню складність вирішення оперативних завдань іншими заходами.

Елементами матеріальної підстави, які потребують необхідності здійснення згаданих вище заходів, є:

- оперативна значущість окремих фактів та обставин, що обґрунтовують необхідність проведення означених оперативно-розшукових заходів;
- достовірність даних, які забезпечують законність оперативно-розшукових заходів;
- реальна можливість отримати за допомогою означених заходів необхідні результати;
- неможливість отримати результати за допомогою інших заходів або процесуальних дій.

Матеріальну основу необхідно враховувати кожного разу, коли виникає потреба в здійсненні всіх заходів, що потребують санкціонування.

Під формальною підставою слід розуміти оформлення відповідним чином мотивованого рапорту (заходи у межах оперативного пошуку); клопотання керівника або заступника керівника відповідного оперативного підрозділу, завдання (оперативна установка, візуальне спостереження, ОТЗ), постанови (оперативна закупівля, контрольна закупівля, контрольоване постачання), ухвали слідчого судді (спостереження, ОТЗ).

Використана література:

1. Орлов Ю. Ю. Класифікація методів оперативно-розшукової діяльності / Ю. Ю. Орлов, В. В. Матвійчук // Науковий вісник НАВСУ. – 2004. – № 3. – С. 39– 55.
2. Система методів ОРД: [монографія] / Під заг. ред. Долженков О.Ф., Ортинський В.Л., Шинкаренко І.Р. – О. : ОЮІ ХНУВС, 2007. – 362с.
3. Сервецький І. В. Теорія оперативно-розшукових заходів : [монографія] / І. В. Сервецький, Г. О. Якименко. – К., 2006. – 226 с.
4. Варавя В. В. Концепт інституту негласних слідчих дій у контексті нового кримінального процесуального законодавства України / В. В. Варавя / Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 верес. 2012 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 248 с.
5. Водько М. П. Гармонізація кримінально-процесуальних і оперативнорозшукових правових норм у проєкті нового КПК України / М. П. Водько // Південноукраїнський правничий часопис. – 2012. – № 1. – С. 197–201.
6. Глушков В. О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність / В. О. Глушков // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). – С. 42-50.
7. Мовчан А. В. Співвідношення термінів „оперативно-розшукові заходи” та „негласні слідчі (розшукові) дії” / А. В. Мовчан // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 верес. 2012 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 248 с.
8. Скулиш С. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України / Євген Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 15–23.
9. Негласні слідчі (розшукові) дії курс лекцій / За загальною редакцією професора Д. Й. Никифорчука. – К. : НАВСУ, 2012. – 86 с.
10. Погорецький М. А. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні / М. А. Погорецький // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики”: Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 року). – К. : Хай-Тек Прес, 2013. – С. 186–192.
11. Шумило М. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проєкті КПК України (проблеми унормування і правозастосування) / М. Шумило // Право України. – 2012. – № 3–4. – С. 452–462.
12. Шинкаренко І. Р. Теоретико правові проблеми формування сучасної системи оперативно-розшукових заходів / І. Р. Шинкаренко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2011. – Спеціальний випуск (№57). – С. 12–20.

13. Орлов Ю. Ю. Застосування оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності міліції (теоретичні, правові та організаційно-тактичні проблеми) : автореф. дис. ... д. ю. н. : 21.07.04 / Ю. Ю. Орлов. – КНУВС. – К., 2008. – 34 с.

14. Хараберюш І. Ф. Використання спеціальної техніки щодо протидії злочинності в Україні: концептуальні підходи та праксеологічне вирішення проблеми: автореф. дис. ... д. ю. н. : 12.00.09 / І. Ф. Хараберюш. – НАСБУ. – К., 2012. – 34 с.

15. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України" [з змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012] (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>.

16. Рижов М. Г. Проблеми класифікації оперативно-розшукових заходів: теоретично – правовий аналіз /М. Г. Рижов/ Оперативно-розшукова діяльність ОВС: проблеми теорії та практики: Матер. наук. – практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 16 листопада 2011 р.) – Дніпропетровськ: Днпроп. держ. унів. внутр. справ. – 2011. – С. 44-48.

17. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI // Голос України. – 2012. – № 90-91.2.

18. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. – Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

УДК 351.746.2:343.851:343.3261.341

А.М. Ханькевич

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ
ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
НА СТАДІЇ ПРОТИДІЇ ВИНИКНЕННЮ ТА
РОЗПОВСЮДЖЕННЮ ПОЛІТИЧНОГО
ЕКСТРЕМІЗМУ В УКРАЇНІ**

Автор досліджує проблему вироблення стратегії протидії проявам політичного екстремізму силами оперативних підрозділів правоохоронних органів України.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, політичний екстремізм, тероризм, інформаційне забезпечення, профілактика злочинності, попередження злочинності.*

Автор исследует проблему выработки стратегии противодействия проявлениям политического экстремизма силами оперативных подразделений правоохранительных органов Украины.

Ключевые слова: *оперативно-розыскная деятельность, политический экстремизм, терроризм, информационное обеспечение, профилактика преступности, предупреждение преступности.*